

LUDOVÍT MIČIAN

NEJEDNOTNOSŤ NÁZOROV NA SYSTÉM FYZICKOGEOGRAFICKÝCH VIED

In the contribution attention to the dissent in the system of physico-geographical sciences has been called. As analytical branches of physical geography are considered strictly only the ones that study the components of physico-geographical sphere as its parts. The branches studying the components as wholes are put out of physical geography.

Úvahy o členení nejakej vedy a jej hraniciach bezprostredne súvisia s racionálnou delbou práce, so stanovením kompetencie jednotlivých odvetví, s otázkami medziviednej spolupráce atď. V súčasnej fyzickej geografii tieto otázky nemožno považovať za dostatočne uspokojivo vyriešené. V názoroch na systém fyzickogeografických vied existujú až prekvapujúce rozdiely. Tu vyberáme z ich veľkého množstva len niektoré.

V Abstraktoch 21. medzinárodného geografického kongresu (1) sa do systému fyzickogeografických vied zahrnujú tieto disciplíny: geomorfológia, klimatológia, hydroológia, oceánografia, glaciológia, biogeografia, komplexná fyzická geografia. Zabelin (33) považuje za fyzickogeografické disciplíny klimatológiu, oceánológiu, geológiu mora, abysalógiu, glaciológiu, geomorfológiu, hydroológiu, pedológiu, geobotaniku, hydrobiológiu, zocenológiu a komplexné fyzickogeografické vedy. Podľa D. L. Armanda (3) patria do systému fyzickogeografických vied geomorfológia, geológia, glaciológia, hydrogeológia súše, oceánológia, klimatológia, geobotanika, geozológia, pedológia, komplexná fyzická geografia. (Zabelin a Armand chápu fyzickú geografiu veľmi široko.) Gerasimov (9) a Kalesnik (14) zaraďujú do fyzickej geografie klimatológiu, hydroológiu, geomorfológiu, pedológiu, biogeografiu a iné. Milkov (22) namiesto pedológie má geografiu pôd. Časť nemeckých geografov vidí tieto fyzickogeografické disciplíny (6): geomorfológiu, klimatológiu, hydrogeografiu, geografiu rastlínstva a živočíšstva. Podľa Haaseho (11) sa v rámci fyzickej geografie pôdou zaoberá geografia pôd, a nie pedológia. Rôzne chápanie pozorujeme aj v literatúre písanej po anglicky (napr. 10, 27, 30). Netraktuje sa v nej však komplexná fyzická geografia. U nás Vitásek (31) delí fyzickú geografiu na geomorfológiu, klimatológiu, hydrogeografiu, oceánografiu, pedológiu, fytogeografiu a zoogeografiu. Nosek (25) má napr. namiesto hydrogeografie hydroológiu a namiesto pedológie geografiu pôd. Citovaní autori jednotne spomínajú len geomorfológiu a klimatológiu. Avšak na

pozíciu geomorfológie v systéme vied sa nám podarilo nájsť 7 rôznych názorov (20) a o klimatológii si dnes málokto meteorológ myslí, že je geografickou vedou.

Súhlasíme s výrokom Kohla (15), vzťahujúcim sa na celú geografiu: „Súčasná geografia sa veľmi podobá nádrži, v ktorej si dávajú schôdzku priestorovo orientované disciplíny, na rôznych vývojových stupňoch a s rôznymi pracovnými cieľmi“ (str. 3). Môžeme tiež povedať, že citované súbory disciplín nie sú celkom homogénne. Je známe, že každý z komponentov fyzickogeografickej sféry (komplexu) predstavuje predmet príslušnej vedy (resp. systému vied), ktorá svoj predmet študuje ako celok (napr. litosféru študuje geológia (geol. vedy), reliéf spolu s reliéfovými procesmi — geomorfológia, hydrosféru — hydrológia atď.). Všimnime si teraz disciplíny fyzickej geografie napr. podľa Vitáskaa. Hneď zistíme, že tvoria čiastočne nehomogénny rad v tom zmysle, že geomorfológia a pedológia študujú svoje predmety ako celky, hydrogeografia, fytogeografia a zoogeografia však už neštuduje vodstvo, rastlinstvo a živočíšstvo ako celok (to robí hydrológia, botanika, zoológia).

Pokúsme sa o určité východisko z tejto spletitej situácie. Keď stojíme na báze tzv. „landshaftnej“ školy, v zmysle Haggetta (12), pokladáme za predmet celej geografie geografickú sféru, ktorá pre geografiu predstavuje systém najvyššieho rádu. Keď zavedieme systém len na jej prírodné komponenty, dostaneme fyzickogeografickú sféru, ktorá predstavuje predmet fyzickej geografie — a pre ňu je systémom najvyššieho rádu. (Bližšie o predmete geografie, fyzickej geografie, o otázkach systému a jeho okolia pozri napr. literatúru 17, 26, 19.) Zdôrazňujeme, že jednotlivé komponenty tohto systému fyzická geografia neštuduje ako celky (ako systémy najvyššieho rádu) — to robia práve príslušné negeografické vedy — ale fyzická geografia študuje jednotlivé komponenty len ako časti celku, ako prvky systému (t. j. fyzickogeografickej sféry), teda len z určitého hľadiska. Keď odhliadneme od čiastočne zmodernizovaného „rúcha“, táto kľúčová myšlienka vôbec nie je nová. (Nové bude len striktné vyvodenie konzekvencií z nej.) Mnoho geografov priamo alebo nepriamo ukazuje, že jednotlivé komponenty geografie neštuduje ako celky, po reistickej stránke, ale len z geografického hľadiska (napr. 7, 2, 8, 29, 16, 21, 24, 26, 13, 18). Súčasne pripomíname, že fyzická geografia (predovšetkým sovietska a nemecká) sa v posledných desaťročiach vyvíja tak, že jej jadrom sa stáva štúdium fyzickogeografických komplexov. Tento trend našiel odraz aj na poslednom Medzinárodnom geografickom kongrese, kde sa po prvý raz zaviedla sekcia komplexnej fyzickej geografie (pozri literatúru 1, 23, 28).

Na základe toho nebudeme považovať za analytickú fyzickogeografickú disciplínu ani jednu z tých, ktoré študujú príslušné komponenty fyzickogeografickej sféry ako celky. Do systému fyzickogeografických vied zaradíme len také odvetvové, špeciálne, čiastkové či analytické disciplíny, ktoré študujú príslušné komponenty ako časti celku, ako prvky systému, t. j. z geografického hľadiska. Sú to: litogeografia, morfogeografia, klímageografia, hydrogeografia, pedogeografia, fytogeografia a zoogeografia. Za centrum tohto systému považujeme syntetickú, integrujúcu komplexnú fyzickú geografiu. (V rámci celej geografie je to však len jedno z podružných centier.) Prvé 3

analytické disciplíny sú v súčasnosti ešte viac perspektívneho charakteru a ich pomenovanie sa nemusí považovať za definitívne; tiež posledné 2 z menovaných analytických disciplín môžu mať aj iné názvy. Prakticky k rovnakým čiastkovým disciplinám dospel napr. aj Winkler (32). V USA sa už dlhšiu dobu formovala morfogeografia, ktorú Zakrzewska (34) nazýva „land form geography“.

Poznamenávame, že je možné aj principiálne odlišné členenie geografie — vybudované z pozícií tzv. „lokačnej“ školy — ako to naznačil Bunge (4, str. 204). Ani z týchto pozícií však nebudú patriť do geografie vedy zaoberajúce sa s jednotlivými komponentmi ako celkami.

LITERATÚRA

1. *Abstracts of Papers*. 21st Int. Geogr. Congress, Calcutta 1968. — 2. Armand D. L., *Predmet, zadača i cel fizičeskoj geografii*. Voprosy geografii, 40, Moskva 1957. — 3. Armand D. L., *Objektivnoje i subjektivnoje v prirodnom rajonirovanii*. Izv. AN SSSR, ser. geogr., 1, 1970. — 4. Bunge W., *Theoretical Geography*. Lund 1962. Ruský preklad, Moskva 1967. — 5. Carol H., *Zur Theorie der Geographie*. Mitt. der Öster. Geogr. Gesellschaft, B. 105, 1963. — 6. *Das Gesicht der Erde*. Leipzig 1962. — 7. Dobrynin B. F., *Metodologičeskije osnovy sovremennogo fyz. geogr. stranov. issledovanija*. Voprosy geografii, 40, Moskva 1957. — 8. Doskač A. G., *K voprosu o meste fizičeskoj geografii v sisteme jestestvennyh nauk*. Razvitije i preobrazovanije geogr. sredy. Moskva 1964. — 9. Gerasimov I. P., *Geografija v Sov. Sojuze*. Sov. geografija, Moskva 1960. — 10. Gresswell R. K., *Physical Geography*. 1967.

11. Haase G., *Pedon und Pedotop*. Ergänzungsheft 271 zu Peterm. Geogr. Mitt., 1968. — 12. Haggett P., *Locational Analysis in Human Geography*. London 1965. Ruský preklad, Moskva 1968. — 13. Hampl M., *Geografie a poznání světa*. Filosof. časopis, 1, 1966. — 14. Kalesnik S. V., *Fizičeskaja geografija suši*. Sov. geografija, Moskva 1960. — 15. Kohl H., *Bedeutung und Entwicklungsfragen der Geographie in der DDR*. Peterm. Geogr. Mitt., 1, 1968. — 16. Leszczycki S., *Perspektivy razvitija geografičeskich nauk*. Vestnik MU, geografija, 5, 1968. — 17. Mazúr E., *Geography of Today and Its Perspectives*. Geograf. časopis, 3, 1968. — 18. Mičian L., *Geografia pôd — jej postavenie, obsah a definícia*. Sborník Čs. spol. zem., 1, 1969. — 19. Mičian L., *O predmete fyzickej geografie*. Zeměpis. ve škole, 5, 1969—70. — 20. Mičian L., *Problém prislušnosti geomorfologie do systému geografických vied a otázka morfogeografie*. Rukopis, Bratislava 1970.

21. Mihăilescu V., *Geografie teoretică*. București, 1968. — 22. Miľkov F. N., *Osnovnyje problemy fizičeskoj geografii*. Moskva 1967. — 23. Neef E., *Der Physiotope als Zentralbegriff der Komplexen Physischen Geographie*. Peterm. Geogr. Mitt., 1, 1968. — 24. Neef E., *Vom Fachgebiet Geographie zum Erkenntnisbereich Geographie*. Peterm. Geogr. Mitt., 2, 1970. — 25. Nosek M., *K otázce postavení meteorologie a klimatologie v současné soustavě věd*. Sborník Čs. spol. zem., 4, 1967. — 26. Paulov J., *Snahy o premenu teoreticko-metodologického modelu geografie*. Filozofia, 1, 1968. — 27. Pearson R. N., *Physical Geography*. New York, 1968. — 28. Plesník P., *K súčasnému stavu fyzickej geografie*. Zborník Prírodné vedy, Geografia 1, Facultas Paedagog. Tyrnaviensis, Bratislava 1970. — 29. Sauškin Ju. G., *Ot metageografii k teoretičeskoj geografii*. Acta Univ. Carol., Geographica, 2, 1968. — 30. Strahler A. N., *Physical Geography*. New York, London, Sydney, Toronto 1969.

31. Vitásek F., *Základy fyzického zeměpisu*. Praha 1966. — 32. Winkler E., *Das System der Erdwissenschaften und die Geographie*. Abhandlungen des 1. Geogr. Inst. der Freien Univ. Berlin, B. 13, 1970. — 33. Zabelin I. M., *Teorija fizičeskoj geografii*. Moskva 1959. — 34. Zakrzewska B., *Trends and Methods in Land Form Geography*. Annals of the Assoc. of Am. Geographers, 1, 1967.

DIE UNEINIGKEIT DER ANSICHTEN AUF DAS SYSTEM DER PHYSISCH-GEOGRAPHISCHEN WISSENSCHAFTEN

In den Ansichten auf das System der physisch-geographischen Wissenschaften beobachten wir überraschende Unterschiede (vergleiche z. B. 1, 33, 3, 9, 14, 22, 6, 10, 27, 30, 31, 25). Viele Autoren verstehen die physische Geographie sehr umfassend (z. B. 3), andere wieder haben keine komplexe physische Geographie (z. B. 30, 31). Als Gegenstand der physischen Geographie betrachten wir die physisch-geographische Sphäre (Komplex). Den Kern der gegenwärtigen physischen Geographie sehen wir in der komplexen physischen Geographie, die sich vorwiegend in der sowjetischen und deutschen Geographie entwickelt hat. Viele Geographen zeigen direkt, oder indirekt, dass die Geographie die Komponenten des Komplexes nicht als Gesamtheiten von der reistischen Seite studiert, sondern nur vom geographischen Standpunkt (siehe z. B. 7, 2, 8, 29, 16, 21, 24, 26, 13, 18). Wissenschaften, die die betreffenden Komponenten als Gesamtheiten studieren, betrachten wir nicht für geographische. Unser System ist folgendes: Litogeographie, Morphogeographie, Klimageographie, Hydrogeographie, Pedogeographie, Phytogeographie, Zoogeographie, komplexe physische Geographie. Praktisch gleiche analytische Disziplinen hat auch Winkler (32). Eine prinzipiell abweichende Gliederung der Geographie, wie es Bunge (4, Seite 204) andeutete, ist auch möglich. Aber auch in diesem Fall werden in die Geographie nicht jene Wissenschaften gehören, die sich mit Komponenten als Gesamtheiten befassen.

Aus dem Slowakischen übersetzt von A. Mišíková